

UOT 811.111

KOMMUNIKATİV METOD TƏLİM PROSESİNDƏ MOTİVASİYA VASİTƏSİ KİMİ

Fəxriyyə Elçin qızı Məbudova
Mingəçevir Dövlət Universiteti
faxriyya.mabudova@mdu.edu.az

Xülasə

Məqalədə müəllif xarici dil kimi ingilis dilinin öyrənilməsinin əhəmiyyətindən bəhs edir və dilin tədrisində ortaya çıxan problemlərin aradan qaldırılması yollarından biri kimi kommunikativ metoddan istifadəni ön plana çəkir. Kommunikativ metod öyrənənləri motivasiya etmək və onlarda dil baryerinin aradan qaldırmaq cəhətdən çox effektivdir. Dərs prosesində kommunikativ metoddan istifadə şagird və tələbələri cəlb edir və onları dil öyrənməyə ruhlandırır.

Açar sözlər: kommunikativ metod, motivasiya, dil baryeri, prinsiplər, motiv

Giriş

Qədim tarixə, zəngin mədəniyyətə malik olan bir dövlət kimi müasir müstəqil Azərbaycan beynəlxalq aləmdə öz yerini möhkəmləndirir, xarici münasibətlərini genişləndirir, turizm potensialını inkişaf etdirir. Xarici dil bilmək zərurəti informasiya axını, turizm, iqtisadi və mədəni əlaqələrlə bərabər inkişaf edir, müasir dövrün mühüm tələblərindən birinə çevrilir. Bir neçə xarici dildə danışa bilmək müasir gənclərin qarşısında duran əsas məsələlərdən biridir. Təhsil sahəsində aparılan islahatların əsas məğzi dilin kommunikativ məqsədlə tədris olunmasına, müasir dünyagörüşlü şəxsiyyətlərin formalaşması və onların mədəni səviyyələrinin inkişafına nail olmağa hesablanır. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəblərində, kollec və universitetlərində xarici dilin kommunikativ məqsədlə tədrisi, şagird və tələbələrdə xarici dildə ünsiyyət qurmaq vərdişi və bacarığının formalaşmasına yönəlmişdir.

Azərbaycanda xarici dillərin tədrisi

Hələ XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ilk müstəqilliyini əldə etdikdə və sonralar Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycanda xarici dillərin tədrisinə böyük əhəmiyyət verilmiş, zaman-zaman əsas məsələlərdən birinə çevrilmişdir. Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra xarici ölkələrlə sıx iqtisadi və sosial əlaqələrin yaranması bir çox dillərin tədrisini çox vacib və prioritet şərt kimi ortaya qoymuş və bu aktual mövzulardan birinə çevrilmişdir. Ümumtəhsil məktəblərində xarici dillərin geniş və illərlə keçirilməsinə baxmayaraq, dil öyrənənlər kifayət qədər söz ehtiyatı və qrammatik qaydaları bilsələr də, xarici dildə danışmaq bacarığı çoxunda yaranmır, nəticədə onların çoxu ingilis dilində danışa bilmir. İllərlə tədris olunan xarici dil və yekun olaraq heç bir danışıq vərdişinin olmaması ümumtəhsil məktəblərində əsas problemlərdən biri kimi narahətçilik doğurur. Səbəb nədir və bu səbəbi necə aradan qaldırmaq olar? Məqsədimiz bu suala cavab tapmaq və problemin aradan qaldırılmasını yollarını araşdırmaqdır.

Xarici dillərin tədris olunması üçün bir çox metod və üsullardan istifadə olunur. Müasir dövrdə ən geniş yayılmış üsullardan biri kommunikativ metoddur. İlk öncə kommunikativ metodun nə olduğuna və necə yarandığına nəzər salaq.

Kommunikativ metod 60-70-ci illərdə Böyük Britaniyada meydana gəlir və məhz həmin vaxtlarda da ingilis dili beynəlxalq dilə çevrilməyə başlayır. Kommunikativ metod mövcud olan başqa metodlardan onunla fərqlənir ki, bu metodda dili öyrənənlər dərsin nə ilə bitəcəyini, kimin hansı suala necə cavab verəcəyini bilmir. Bütün bunlar vəziyyətdən asılı olur. Hər dərsdə müzakirə üçün yeni mövzu qoyulur. Bütün bunlar ondan ötrüdür ki, tələbələr hərtərəfli inkişaf etsin və eyni zamanda onlara öyrənmək bezdirici olmasın. Qoyulan mövzular onların maraq dairəsinə yaxın olmalıdır. Tələbələr hansısa bir mövzunu müzakirə edəndə müəllim sadəcə müşahidə edir. [4]

Xarici dilin öyrənilməsində kommunikativ metod nəyə görə lazımdır?

İlk növbədə canlı söhbətdə qorxu aradan qalxсын. Standart qrammatik qaydaları bilən və təxminən 1000 söz ehtiyatı olan şəxs başqa ölkədə əcnəbilərlə ümumi dil tapa bilir, lakin öz ölkəsində xarici dildə danışmaqdan çəkinir. Kommunikativ metod əsas diqqəti nitq praktikasına və dildəki maneələri, danışmaq qorxusunu aşmağa yönəldir. Bu metoddan istifadə zamanı tələbələr bir-birini motivasiya edir və bir-birlərini ünsiyyətə dəvət edir. “Hello, my name is David. I live in Baku. I am a student” kimi cümlələr “Tanışlıq” mövzusu ilə əvəzlənir və bu vaxt onlar tanış olaraq bir-birlərinə fərqli suallar verirlər, hansısa mövzunu müzakirə edirlər. Kommunikativ metodda dərslərin 60-70 faizi müxtəlif mövzularda danışmaq təcrübəsinə həsr olunur. Amma bu o demək deyil ki, kommunikativ yanaşma tamamilə xarici dilin danışığına həsr olunur.

Xarici dildə danışmaq üçün şifahi nitq, yazı və söz ehtiyatı, qrammatika, oxu və sair normal olmalıdır. Kommunikativ metod bütün bunlara eyni vaxtda nail olmağa xidmət edir. Bu metod əvvəl qrup dərslərində istifadə olunurdu. İndi həm fərdi, həm də qrup dərslərində istifadə olunur.

Kommunikativ metod niyə effektivdir, onun hansı prinsip və vəzifələri var?

1. Dil öyrənən ilk dərstdən ingiliscə danışmağa başlayır. Hətta 0-dan xarici dili öyrənən ilk dərstdən onlarla fraza bilir və bu ona tez öyrənməyə və qorxu maneəsini aşmağa kömək edir.

2. Accuracy and fluency-qrammatik və axıcı nitq. Bu metodika ilə dil öyrənərkən düz danışmaq, yoxsa sərbəst danışmaq arasında seçim etməyə ehtiyac olmayacaq. Nitq həm axıcı, həm qrammatik olacaq.

3. Öyrədərkən yalnız müasir dövrdə gündəlik işlənen sözlərdən istifadə olunur. Dərslilər əyləncəli və praktik materiallardan ibarət olur və bunlar gündəlik həyatda istifadə edilir.

4. Kommunikativ metodda üç təlim mərhələsi var: 1. Engagement - cəlb etmə (şəkillərlə və sair cəlb edir və müzakirə edir), 2. Study – öyrətmə (qrammatik mövzunu və yeni sözlərin istifadəsini öyrədir), 3. Activation - fəallıq (çalışmalar edir). Bu mərhələlərdə əsas hədəf - ingilis dilində danışmaqdır.

Dil nədir - yeni bir dünyaya baxış tərzidir. Sanki biz bir düymə ilə programı dəyişirik. Bir dildə danışmağı mükəmməl öyrənmək üçün bir həyat da kifayət etmir. Peşəkar danışmaq üçün də kifayət qədər zaman, güc və enerji lazımdır. Lakin buna baxmayaraq, bir dildə başa düşmək və başqalarının səni başa düşməsi üçün və əsas da danışa bilməmək qorxusundan azad olmaq üçün bir neçə gün kifayət edir. Zaman-zaman müəyyən sxem, yanaşma formalaşır.

Burada əsas tələb olunan motivasiyadır. Motivasiya səyahət, peşə, dostluq və sevgi ilə bağlı ola bilər. Motivasiyanın əsasında tələb dayanır. [1]

Başqaları bilib, sən bilməyəndə təəssüflənirsən və bəzən utanırsan. Əslində dili öyrənməyə bu yaxşı motivasiyadır. Dili yadda saxlamaq üçün tək cə nələrisə öyrənmək yox, həm də özünü o dilin içərisində hiss etmək lazımdır. Obraz və emosional hiss olmalıdır. Motivasiya hisslərlə bağlıdır. Dil öyrənənin təsəvvürünə müəyyən təsvirlər gəlməlidir. Statistika nəzər salsaq, görürük ki (hansı dildən, yaşdan, təhsildən asılı olmayaraq) gündəlik olaraq nitqimizin 90-faizi cəmi 300-350 sözdən ibarətdir.

Kommunikativ metod motivasiyanın yaranmasına və motivasiya da dərindən öyrənməyə təzyiq göstərir. [1]

Müəllimlər motivasiyali, əzmi olmalarına baxmayaraq tələbələri öyrədərkən kommunikativ metodu tətbiq etmirlər. Belə ki, tələbələr qrammatik biliyə, tərcümə sahəsində bacarıqlara malik olsalar da, dinləmə və danışmaq bacarıqlarına malik deyillər. Tələbələr xarici dili öyrənməklə yanaşı, öyrəndiklərini təcrübədən keçirməlidirlər – danışmalıdırlar. Sınıfda xarici dildə danışmaq üçün maksimum şərait yaradılmalıdır. Tələbə danışmazdan əvvəl müəllim ona yeni sözləri və qrammatik materialı öyrətmiş olmalıdır ki, tələbə üçün uyğun mühit yaransın, qrup və cütlük şəklində tətbiq edə bilsin. Kommunikativ metodda dildən daimi istifadə əksər dil öyrənənlərin sevgisini qazanmağa kömək edir və dərslər cəlbədicidir. [1]

Hər bir müəllim öz dərslərini maraqlı və əyləncəli etmək istəyir və çalışır ki, tələbələrin marağını oyatsın. Tələbələr çox vaxt soruşurlar ki, dili niyə öyrənmək? Bu sual onlar üçün sadə, amma ona cavab

verən üçün mürəkkəbdir. Bu suala cavabı dərs prosesinin özü verməlidir. Əgər hər bir müəlim kommunikativ təlim metodunun bütün prinsiplərinə, qanun və şərtlərinə əməl etsə, onda tələbələrin ümumi kompetensiyalarının inkişafında, əməksevərliyində, hörmət və tolerantlığında (başqa mədəniyyətlərə münasibətdə), həmçinin motivasiyasında çox effektiv olar. Hədəf görməyən tələbə nə qədər ki, motiv tapmır dili özündən uzaq bir anlayış sayır. Təcrübə göstərir ki, xarici dillərin öyrənilməsində ən əsas mərhələ dil öyrənilmənin motivasiyasıdır. Buna görə də, motivasiyanın idarə olunması metodikada dilin öyrənilməsinin əsas problemlərindən biri kimi çıxış edir. Motivasiya dərslərin ilk 5-10-cu dəqiqəsində baş verir. Kommunikativ metod təlim prosesində bir çox prinsipləri ilə motivasiya vasitəsi kimi özünü göstərir: cütlərlə və qruplarla iş, informasiya mübadiləsi, rollu oyunlar və s. dil öyrənilməni cəlb etməkdə və motivasiya yaratmaqda mühüm rol oynayır. Kommunikativ metod fərdi yanaşma motivasiya və fəallığın yaranması üçün əsas üsuldur, dil öyrənilmənin şəxsi keyfiyyətləri nəzərə alındıqda bu motivasiya zəmanətli olur. [1]

Təlim prosesinin planlaşdırılması

Təlim prosesinin normal planlaşdırılması üçün xarici dil öyrənilmərdə hansı motivlərin ola biləcəyini əvvəlcədən bilmək lazımdır. Yaranma səbəbinə görə motivlər xarici və daxili olur. Xarici motiv dərs materialı ilə əlaqəli olur. Xarici motiv – geniş sosial motivasiya və dar sosial motivasiya ilə bağlıdır. Geniş sosial motivasiyaya – hər təhsilli insan ingilis dilini ümumi inkişaf üçün bilməlidir; bunu dünyada ən geniş yayılmış dil kimi öyrənməlidir və s. misal ola bilər. Dar sosial motivasiyaya – dili valideynlərini bilir və mən də onlar kimi olmaq istəyirəm deyər öyrənməliyəm; proqramda olan fənn kimi öyrənirəm; yaxşı qiymətim olsun deyər öyrənirəm; yoldaşlarımdan geri qalmaq istəmirəm; müəllimlərimi təəssüfləndirmək istəmirəm və s. misal ola bilər. Daxili motivasiya isə əksinə, dərs materialı ilə əlaqəlidir və şəxsiyyətin inkişaf perspektivinə təsir edə bilər (həyatda – universitetdə, işdə lazım olur deyər öyrənirəm və s.) Kommunikativ motivlər isə fərqli olur: sınıfdə ünsiyyət xoşuma gəlir, xarici dil dərsi maraqlı olur və s. Kommunikativ metodun əsas prinsiplərindən biri olan ilk dərstdən xarici dildə danışmaq özü bir motivasiyadır. Müəllim xarici dildə danışarkən tələbələrdə bu dilə maraq oyanır və müəllimin nə dediyi onlar üçün maraqlı olur. Kommunikativ metodun digər bir prinsipi gündəlik praktik və əyləncəli materiallardan istifadə bu metodu motivasiya vasitəsinə çevirir. Kommunikativ metodun ilk pilləsi olan engagement hissəsində pedaqoq tələbəni təlim prosesinə cəlb edir, əyləncəli diskussiya təşkil edir.

Ümumiyyətlə, dərstdə motivasiya mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Xarici dillərin öyrənilməsində ilk mərhələ məktəblilər arasında adətən yüksək motivasiya ilə başlayır. Hər bir məktəbli xarici dildə danışmağa, başqa ölkələr haqqında öyrənməyə can atır. Lakin öyrənmə prosesində tələbələrin bu çətinliyi aşmağa münasibəti dəyişir. Çünki, bu mərhələ bacarıq və vərdislərə yiyələnməyi, çətinlikləri aşmağı tələb edir və beləliklə, motivasiya azalır.

Motivasiyanın azalmaması üçün, dərslərin canlı, maraqlı və cəlbədicə keçməsi üçün müəllim maksimum dərəcədə müxtəliflik yaratmağı bacarmalıdır. Müəllim özü müxtəlif rollara girməli, həm ünsiyyət yaradan təşkilatçı, həm pedaqoq, həm diskussiyalarda fəal iştirakçı və s. olmalıdır. Kommunikativ təlim metodunda motivasiya vasitəsi kimi foto və şəkillər, slayd və videofraqlar mühüm əhəmiyyətə malikdir. Mahnılar, qəzet və jurnallar, kinofilmlər, televiziya verilişləri, komikslər də dilin öyrənilməsində çox əhəmiyyətlidir. Öyrədici oyunlar, eləcə də rollu oyunlar da dərsi maraqlı edir və öyrənilmənin təlim prosesinə cəlb edilməsində müstəsna rol oynayır. [3]

Diskussiyalar da motivasiya üçün faydalıdır. Belə dərslər tələbələrdə psixoloji qorxu baryerini aradan qaldırır, utancaqlığı götürür və onlar daha sərbəst danışirlər. Beləliklə, kommunikativ təlim metodunda tələbələr tədricən dilini öyrəndikləri ölkənin mədəniyyəti ilə tanış olur, onun tarixinin maraqlı, vacib faktlarını öyrənir, onun coğrafiyasını bilirlər və bu onlarda yeni motivasiyanın formalaşmasına təkan verir.

İnsanın danışmasının hansısa bir daxili səbəbi - motivi var. İnsanlar söhbətçil və ya söhbəti xoşlamayan olur. Ümumi kommunikativ motivasiyanın səviyyəsi insanın özünün xarakterindən asılıdır. Situativ motivasiya – bu müəllimin sınıfdə yaratdığı ab-havadan asılıdır. Necə ki, situativ

maraq insanda ümumi marağın yaranmasına səbəb olur, eləcə də situativ motivasiya daimi motivasiyanın yaranmasına təkan verir.. Müəllim–tələbə arasında münasibətin olmaması kommunikativ motivasiyanın olmamasından irəli gəlir. Kommunikativ metod bu vəziyyətin dəyişməsinə xidmət edir.

İngilis dilində zaman kateqoriyası dillər üçün danışmaqda çətinlik yaradan əsas problemlərdən biridir. Təklif olaraq irəli sürərdik ki, kommunikativ metodda bu problemin aradan qaldırılması üçün motivasiya vasitəsi kimi sxemlərdən geniş istifadə olunsun. Bu sxemlər bir neçə zamanı məs: qeyri-müəyyən və ya davamedici zamanları bir arada birləşdirə bilər. Beləliklə, tələbələr bir sxemlə bir neçə zaman formasının işlənməsini öyrənər və kommunikativ metod onlar üçün daha əlverişli olar.

Nəticə

Qeyd etmək lazımdır ki, müəllimlərin kifayət qədər hazırlıqlı olmaması, onların yalnız danışmaq öyrətməsi də bu metodu uğursuz edir. Unudulmamalıdır ki, ilk öncə leksik amillər öyrədilir, sonra isə qrammatik qaydalar onlar üzərindən möhkəmləndirilir. Kommunikativ metod çox faydalıdır. Əgər bəzən hansısa qaydalardan kənara çıxaraq, bütün prinsiplərdən keyfiyyətlə istifadə olunsa bu metod özünü mütləq doğruldu, şagird və tələbələr xarici dildə danışmağa başlayır və bu onlar üçün çox əyləncəli olur. Kommunikativ təlim metodunun istifadəsində potensial böyükdür. Bütün dünyada bu metod geniş istifadə olunur. Müasir informasiya texnologiyaları ilə metod daha effektiv özünü göstərir və ümumi kompetensiyaların formalaşmasında, dil öyrənmələrdə motivasiyanın yüksəlməsində çox mühüm əhəmiyyətə malikdir. Kommunikativ təlimin əsaslarını öyrənilən dildə danışmaq təşkil etdiyindən, müəllimdən bu dildə gözəl danışmaq, ümumi hazırlığı ilə bərabər, onun müntəzəm olaraq hər dərsə qabaqcadan ciddi hazırlaşması tələb olunur. [2]

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Е.И.Пассов. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. 2-е издание. Москва. "Просвещение". 1991. с. 117
2. F.B.Həsənov. Xarici dil təlimində şifahi nitq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinin zəruriliyi, Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutu. cild 85. N-7. 2018. səh.160-163.
3. Khokhlova A.A., Nechayeva A.A. Kommunikativnie igry v obutchenii inostrannomu yazyku v technicheskom vuze [Communicative games in foreign language training in technical university] // Vestnik Samarskogo Gosudarstvennogo Tekhnicheskogo Uni-versiteta. Psixologo-pedagogicheskie nauki. 2016. №. 2(30). P. 110-115.
4. Surzhenko O. Kommunikativnaia metodika protiv traditsionnogo metoda obutchenija inostrannomu yazyku [Communicative method versus traditional method of learning a foreign language] // Education: Tradition and Innovation: Proceedings of VI Intern. scientific. Conf. (Chelyabinsk, February 2015). - Chelyabinsk: Two Komsomolets, 2015. P.160-162.

F.Mabudova

Mingachevir State University

The communicative method as a means of motivation in the learning process

Abstract

In the article, the author discusses the importance of learning English as a foreign language and emphasizes the use of communicative methods as one of the ways to overcome the problems that arise in language teaching. The communicative method is very effective in motivating learners and overcoming language barriers. The use of communicative methods in the teaching process attracts pupils and students and inspires them to learn the language.

Keywords: *communicative method, motivation, language barrier, principles, motive*

Ф.Э.Мабудова

Мингячевирский государственный университет

Коммуникативный метод как средство мотивации в процессе обучения

Резюме

В статье автор рассуждает о важности изучения английского языка как иностранного и подчеркивает использование коммуникативных методов как одного из способов преодоления проблем, возникающих при обучении языку. Коммуникативный метод очень эффективен в мотивации учащихся и преодолении языковых барьеров. Использование коммуникативных методов в учебном процессе привлекает учащихся и студентов и побуждает их к изучению языка.

Ключевые слова: коммуникативный метод, мотивация, языковой барьер, принципы, мотив

Elmi redaktor: fil.f.d., dos. N.Manafov

Çара təqdim edən redaktor: t.f.d., dos. N.Zeynalov

Daxil olub: 31.08.2022

Çара qəbul edilib: 14.09.2022